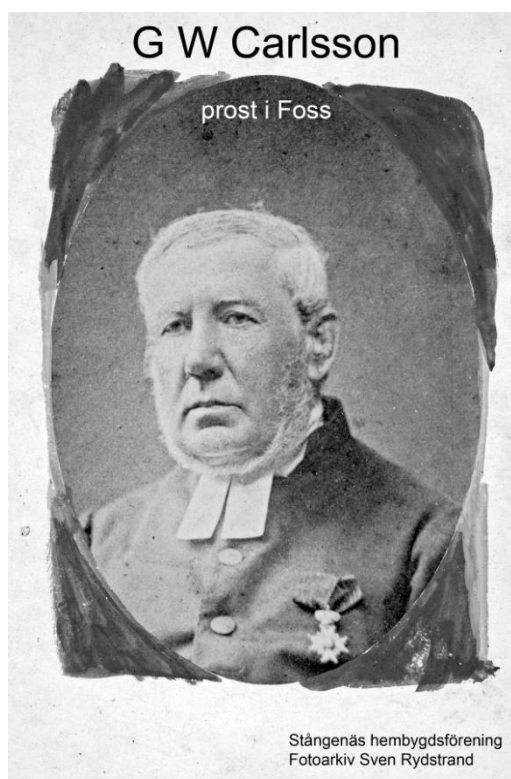

Från Kviström till Svarteborg

var lönnkrog i varenda stuga
Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder
Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

— Några anteckningar om prosten G. W. Carlson i Foss. —

En bland de märkligaste präster, som verkat i Foss pastorat, är utan tvivel Gustaf Wilhelm Carlson, som tillträdde kyrkoherdetjänsten år 1854. Han kom under ett trettiotal år framöver att utöva ett starkt inflytande på folket i sitt stora pastorat, och ännu i dag är hans minne inte glömt av folktraditionen i dessa bygder.

Gustaf Wilhelm Carlson var västgöte till börd och föddes sålunda i Slöta prästgård i Falbygden år 1811. Hans fader, kyrkoherden i Slöta och kontraktsprosten i Vartofta kontrakt, Benediktus Jona Carlson, härstammade från en gammal bondesläkt på Kinnekulle.

Sin härstamning från bondesläkt visade sig också G. W. Carlson väl hävda, ty han var inte blott en lärd och omtänksam själasörjare utan även en skicklig och intresserad brukare av prästgårdsjorden. Härom finns ännu i dag många berättelser. På den tiden var detta också nödvändigt, ty prästgården ingick som en del i prästlönen. Prästen skulle också vara en föregångsman på jordbrukets område, om folket skulle få någon respekt för honom.

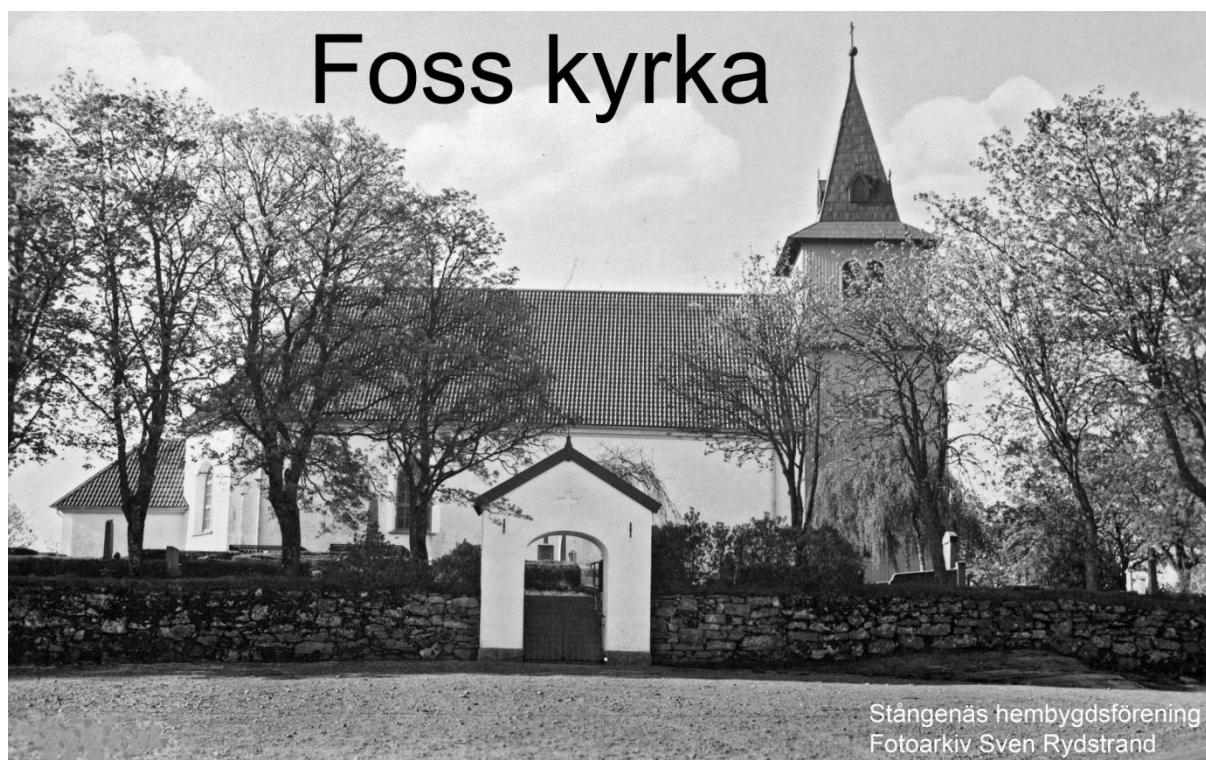
På 1860-talet blev G. W. Carlson kontraktsprost över Vikornas södra kontrakt, och från den tiden började han att skriva ned sina levnadsminnen, som senare utgivits från trycket av hans dotterson, bibliotekarie Gunnar Wetterberg i Lund. Ur denna prostens kulturskildring kan man

hämta en hel del intressanta och värdefulla detaljer rörande prästernas omfattande arbetsuppgifter förr i tiden, och man får därjämte en god inblick i folkets levnadsförhållanden. Vi låter alltså prosten Carlson själv berätta om vad som mötte honom, då han år 1854 kom till Foss:

"I avseende till sedligheten hade superiet till den grad tagit överhanden, att prostinnan Ekman sade mig vid vårt första samtal, att det knappast var möjligt att uti hela pastoratet finna en nykter dräng, och från Kvistrum till Svarteborg var lönnkrog uti varenda stuga. Här fordrades sålunda ett ihärdigt krig mot brännvinet, varmed jag alltsedan dess fortfarit, och tillståndet är onekligen mycket bättre, än när jag kom hit, ehuru det är långtifrån sådant, som det borde vara. — I avseende på kristendomskunskapen funnos här omkring 200 överåriga personer, t. o. m. 50—60 år gamla, vilka ännu icke blivit beredda till sin första nattvardsgång, och vilka jag alltså måste undervisa särskilt, varmed jag så fortfor i flera år, tills dess alla blivit admitterade, utom några få, som voro alldeles ohjälpliga.

I avseende på den borgerliga ordningen funnos här omkring 500 lösdrivare, och under första årets husförhör fick jag reda på flera personer, som uti husförhörslängden aldrig blivit införda. Här fick jag mycket besvär och obehag, innan jag kunde få ordning bland denna massa av självsvåldiga människor, och många begåvo sig i väg till Norge för att undslippa de åtgärder, varmed jag ansatte och hotade dem.

I avseende på folkundervisningen var denna ännu ambulatörisk och kunde såsom sådan icke uppfylla sitt ändamål, varför det blev alldeles nödvändigt att bygga skolhus, vartill dock fordrades mycket penningar, och saken var underkastad stora svårigheter samt mötte mycket motstånd. Men med ihärdighet har jag likväl segrat och lyckats att bygga fem skolhus uti pastoratet."

Prosten Carlsons allra största intresse tycks dock ha varit den herrgårdslänkande prästgårdens skötsel. Han om- eller tillbyggde alla husen på egen bekostnad, och han anställde en utbildad rättare från Degeberga lantbruksinstitut. Med dennes hjälp satte han prästgårdens åkerjord i kultur efter Edvard Nonnens principer. Här tillkom sålunda både klöverodling och täckdikning m.m. Och resultatet visade sig oväntat snabbt, enligt prostens egna uppgifter. Hans företrädare kunde blott föda 20 nötkreatur och skörda 250 tunnor säd, men tack vare täckdikning, nyodling och andra förbättringar, kom prosten Carlson snart upp i en skördesiffra av 600 tunnor säd, samtidigt som han födde 45 nötkreatur. För bönderna i Foss blev alltså prästgården en ypperlig förebild, även om det givetvis alltfört fanns många, som misstrodde de nya idéerna. Det gällde ju för övrigt inte blott på jordbrukets område.

Man kan förstå, att det var ett oerhört arbete, som prosten Carlson nedlade i Foss pastorat under sina 26 år som kyrkoherde där. Han utnyttjade tillfullo sina ärvda anlag från den västgötska bondesläkten vid sidan om det prästerliga kallet. Det omdöme, som biskop Bruhn i Göteborg en gång fällde om honom: *"Han är en bra bonde!"* är ganska träffande, fastän det nog av den skämtsamme biskopen var ämnat som ett nedsättande betyg. Hundra år efteråt får det omdömet ett helt annat värde.

Något bondaktigt men därför också något rättframt och ärligt, låg det förvisso också över prosten Carlsons sätt att umgås med sina församlingsbor. Han kastade ofta bittra sanningsord rätt i ansiktet på dem utan att krypa eller krusa för någon. Visst var det väl många, som han på så sätt förargade, men de allra flesta respekterade hans ärlighet och öppenhet, och han blev således i stort sett mycket omtyckt i Foss.

Prosten Carlson lär ha haft för sed att ge alla utflyttande, som besökte pastorsexpeditionen, ett litet visdomsord med på vägen. En gammal sjöman från Foss, som i sin ungdom tillhörde den

stora skara av lösdrivare, med vilka prosten hade att kämpa och som han kallade för *"självsvåldiga människor"*, har berättat om sitt enda besök i ungdomen hos prosten. Det gällde att få ett betyg för anställning på ett fartyg. Prosten kände till, att ynglingen just inte hade det bästa rykte utan t.o.m. hade varit med i en stöldliga. Dock skrev han ut ett vackert betyg om god frejd och hederlig vandel etc., ty det fordrades för anställningen. Men då ynglingen var färdig att gå, räckte prosten honom handen och röt till honom på sitt barska maner: *"Men kom ihåg en sak, du: Var ärlig, du!"*

De orden kunde den unge sjömannen från Foss inte glömma, hur långt bort han än kom på sina färder i fjärran länder. *"De har ringt i mina öron i alla mina dar"*, berättade han som gammal och tillade: *"Varje gång jag frestats att stjäla något eller säga en osanning, har de stått såsom en eldskrift framför mig och räddat mig!"*

Och det var ett gott betyg, ett av de många exemplen på prosten G. W. Carlsons kanske i våra ögon klumpiga, men dock rätt effektiva sätt att fostra folk. Ty en folkfostrare var han, kanske lika mycket som han var bonde. Han dog i Foss år 1880 och ligger begravnen på socknens gamla kyrkogård. Bland hans ättlingar, som antagit släktnamnet Franck, finns flera prästmän i Bohuslän.